

-7-

DE HOORNAAR (VESPA CRABRO L.) "TERUG VAN WEG GEWEEST"

*Veel, wat oudere mensen van landelijke gemeenten spreken met respect over de "horzel". Ze hebben er allemaal hun verhaal over. Meestal eindigt het alsof deze wesp onverbidde-
lijk moordlustig is. Het zou een erg lastig en agressief dier zijn dat paarden en mensen
lastig valt en de steken zouden soms dodelijk zijn. Het verhaal vervolgt meestal met:
"maar gelukkig zijn er nu bijna geen meer, het is jaren geleden dat ik er nog één zag". In
dit artikel maken we duidelijk dat deze wesp niet verdwenen is, integendeel ze komt hoe
langer hoe meer voor. We mogen zeggen: "ze is terug van weg geweest".*

SYSTEMATIEK (VOLGENS HENSEN, 1985)

De naam Horzel is afgeleid uit het Latijn (Crabro = Horzel) en overgenomen in het Frans (Frèlon), Duits (Hornisse) en Engels (Hornet). In het Nederlands wordt met "Horzel" de Hoornaar (*Vespa crabro* L.), onze grootste wesp, bedoeld. Deze

behoort tot de orde van de Vliesvleugeligen (Hymenoptera) en meer bepaald tot de familie van de Plooi-vleugelwespen, ook wel Wespen (Vespidae) genoemd. Binnen deze familie behoort ze tot het geslacht Wesp of *Vespa*. In onze streken is de Hoornaar de enige vertegenwoordiger van dit geslacht. Zeer verwant zijn de Kortkopwespen (*Vespa* of *Paravespa*) en de Langkopwespen (*Dolichovespa*), samen vaak - in de volksmond - "limonade-wespen" genoemd. Deze

Michel Asperges
Onderwijslaan 87
3590 Diepenbeek

Luc Crèvecoeur
Kennipstraat 37
3600 Genk

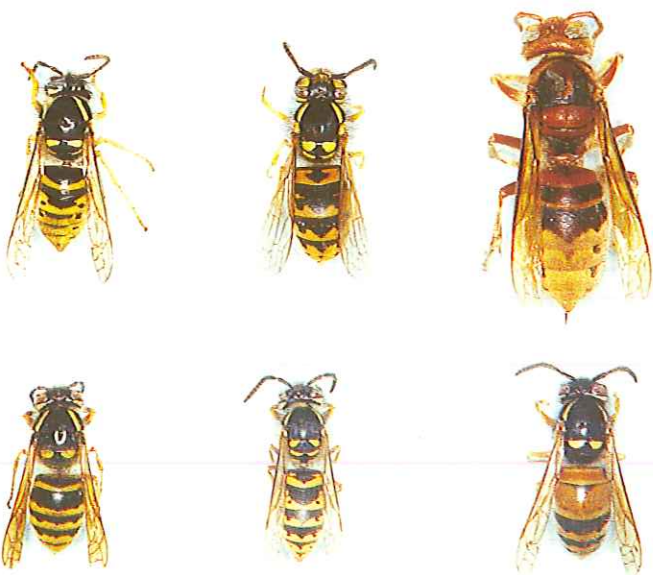
Bertie Vanderlee
Provinciaal Natuur-
centrum
Groene Huis
Domein Bokrijk
3600 Genk

foto's:
P. Elshout
Wilhelminalaan 52
Susteren (Nederland)

Johan Billen
Zoologisch Instituut
Naamsestraat 59
3000 Leuven

Foto 1

Wespesoorten die in Limburg voorkomen (van linksboven naar rechtsonder): *Dolichovespula saxonica*, *Vespula germanica*, *Vespa crabro*, *Dolichovespula sylvestris*, *Vespula vulgaris*, *Vespula rufa*.

soorten lijken wel op de Hoornaar maar zijn beduidend kleiner.

Foto 1 geeft een beeld van enkele soorten die in Limburg voorkomen. Over hun verspreiding is echter niet veel geweten. De Saksische wesp (*Dolichovespula saxonica*) en Boswesp (*Dolichovespula sylvestris*) zijn vrij algemeen; de Duitse wesp (*Vespula germanica*) en Gewone wesp (*Vespula vulgaris*) zijn zeer algemeen; de Rode wesp (*Vespula rufa*) is algemeen.

LEVENSWIJZE

Wij vonden de Hoornaar in Limburg meestal in holle hoogstamfruitbomen en dit zowel bij appel als bij peer. Deze holten kwamen meestal voor op de scheiding tussen kruin en stam. Soms vonden we kolonies onderaan de boom waarin dan een tamelijk groot gat of een spleet aanwezig was. In huizen hingen de meeste kolonies aan de nokbalk op verlaten zolders (Foto 2). Dikwijls bevond de invliegopening zich onder de dakpannen of aan de ijzeren verankering van de muren. Niet zelden werden er nesten gevonden in niet bezette mezenkastjes (Foto 3). De invliegopening was ofwel verkleind met papieren nestmateriaal ofwel vergroot na het ongewenst bezoek van spechten. In de grond komen Hoornaars zelden tot nestvorming al hebben we er wel eentje gevonden in de Voerstreek.

Foto 2
Hoornaarnest aan de nokbalk
van een verlaten zolder

Foto 3
Hoornaarnest in een mezenkastje

In ieder geval vonden we Hoornaars steeds in de omgeving van insectenrijke plaatsen, ofwel hoogstambomen in verlaten weiden of relictten van wat ooit een mooie hoogstamboomgaard was, ofwel in de omgeving van loofbos, ofwel in natuurgebieden rijk aan bloemen, vooral schermbloemigen en distels. Bijna steeds was het nest op een beschutte plaats te vinden in een omgeving met open plekken in het landschap.

Opvallend waren de meldingen van imkers die Hoornaars vingen in de zelfgemaakte wespenvalen waarin bier als lokmiddel werd gebruikt. Het is duidelijk dat de Hoornaar in de omgeving van een bijenstand gemakkelijk aan zijn dagelijkse portie insecten kan komen. Maar tot nu toe hebben we geen klachten van imkers gekregen in verband met bijen die ten prooi vielen aan de Hoornaar. Eenmaal was er een klacht uit Diepenbeek omdat een Hoornaarkolonie een paard lastig viel. Nader onderzoek leerde ons dat er maar één pereboom in de paardeweide stond. Hier huisde de kolonie maar moest ook het paard zich af en toe schuren.

Niet zelden ziet men de Hoornaar op dunne twijgen van struiken zitten. Meestal knaagt hij de schors weg van de twijg en drinkt of likt dan van het zoete bast sap (floem of zeefvaten sap). In andere woorden de Hoornaar eet ook wel zoete dingen en is zeker niet uitsluitend een vleeseter (Foto 4).

Bij gebrek aan woningen zouden we de Hoornaar kunnen helpen met speciale Hoornaar-nestkasten (Ripberger en Hutter, 1992; Vanderlee, 1993).

VERSPEIDING IN LIMBURG

In bijgevoegd verspreidingskaartje (Figuur 1) werden enkel de waarnemingen opgenomen van Johan Bas, Francois Van Kerkhoven, Jos Bijmens en de schrijvers uit de periode 1991-1993. De meeste meldingen komen uit Genk, Diepenbeek, Voeren en de Maasvallei. Waarnemingen uit de Fruitstreek ontbreken, dit is mogelijk te wijten aan het gebruik van sproeimiddelen en het verwijderen van nesten.

BESLUIT

De Hoornaar is "terug van weg geweest". Waarschijnlijk moeten we de oorzaak zoeken in de zachte winters van de laatste jaren, het verminderd gebruik van insecticiden, het gebruik van geïntegreerde bestrijdingsmiddelen en/of het toelaten van de wespennesten in boomgaarden. Ook het jaren laten liggen van stapels brandhout is voor de overwintering van deze dieren van zeer groot belang.

Vermoedelijk zal de Hoornaar in de toekomst nog algemener worden in Limburg. Alle waarnemingen zijn steeds welkom bij de schrijvers.

SAMENVATTING

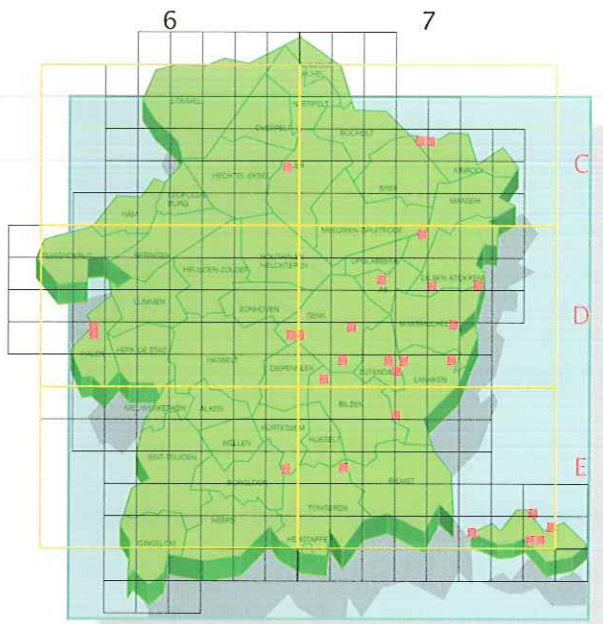
De Hoornaar (*Vespa crabro* L.) wordt hoe langer hoe meer waargenomen. Het nest bevindt zich hoofdzakelijk in holle, hoogstammige fruitbomen of aan nokbalken op zolders. Er werden ook nesten in mezenestkastjes gevonden. Er werd een voorlopige verspreidingskaart van Limburg opgesteld. Een duidelijke verklaring voor het meer voorkomen van deze wesp kan niet worden gegeven. Mogelijk spelen de zachte winters of het beperkter gebruik van pesticiden een rol.

Referenties

HENSEN, R., 1985. De plooiwingswespen. Jeugdbonduitgeverij, 60p.

RIPBERGER, R. en C.P. HUTTER, 1992. Schützt die Hornissen. Weitbrecht, 119p.

VANDERLEE, B., 1993. Een beetje meer sympathie voor "de valk onder de insecten". Geven we de Hoornaar een kans? Orchis 19: 10-14.

Figuur 1
Verspreidingskaartje
van de Hoornaar in
Limburg

Foto 4
Parende Hoornaars

